

RESKRYPT DYKASTERII DS. DUCHOWIEŃSTWA DOTYCZĄCY PRZENOSZENIA DUCHOWNYCH DO STANU ŚWIECKIEGO

THE RESCRIPT OF THE DICASTERY FOR THE CLERGY CONCERNING THE TRANSFER OF CLERGY TO THE LAY STATE

Ks. mgr lic. Piotr Wasilewski

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, Polska
e-mail: ppjwasilewski@gmail.com; <http://orcid.org/0000-0002-1683-7142>

Abstrakt

Problematyka przeniesienia duchownych do stanu świeckiego uległa pewnym zmianom w związku z wprowadzeniem nowej wersji reskryptu z dyspensą Dykasterii ds. Duchowieństwa. Zauważalna jest modyfikacja stanowiska Stolicy Apostolskiej związana ze zwiększeniem troski o aktywną postawę w Kościele duchownego przeniesionego do stanu świeckiego. Celem artykułu jest ukazanie najnowszych zmian dotyczących stanu prawnego duchownych po otrzymaniu na własną prośbę reskryptu z dyspensą od celibatu i pozostałych obowiązków wynikających z przyjętych święceń kapłańskich.

Słowa kluczowe: przeniesienie duchownego do stanu świeckiego, reskrypt, dyspensacja, prawa duchownego, obowiązki duchownego

Abstract

The issue of the transfer of clergy to the secular state has undergone some changes due to the introduction of a new version of the rescript with the dispensation of the Dicastery for the Clergy. A modification of the position of the Holy See is noticeable, related to the increased concern for an active attitude in the Church of a clergyman transferred to the secular state. The aim of the article is to show the latest changes regarding the legal status of clergy after receiving, at their own request, a rescript with dispensation from celibacy and other obligations resulting from priestly ordination.

Keywords: transfer of a cleric to the secular state, rescript, dispensation, rights of the clergy, duties of the clergy

Wprowadzenie

Przepisy w materii przeniesienia duchownego do stanu świeckiego podlegają nieustannym aktualizacjom. Wyrazem tego jest obowiązująca od niedawna nowa wersja reskryptu Dykasterii ds. Duchowieństwa¹ z dyspensą zarówno od celibatu, jak i innych zobowiązań wynikających z przyjętych święceń². W tym kontekście należy zauważyć, iż kompetencje w sprawach udzielania dyspens diakonom i prezbiterom, zarówno diecezjalnym, jak i należących do instytutów życia konsekrowanego oraz stowarzyszeń życia apostołskiego, tak Kościoła łacińskiego, jak i Kościołów wschodnich, również należą do wspomnianej wyżej Dykasterii (art. 116 § 2 PE). Należy zaznaczyć, iż niniejszy artykuł stanowi analizę wyłącznie aktualnej (RAO) i poprzedniej (RNO) wersji reskryptu z dyspensą Dykasterii ds. Duchowieństwa na prośbę osoby duchownej, implikujący przeniesienie go do stanu świeckiego, z pominięciem innych prawnych możliwości utraty stanu duchownego.

1. Podstawowe konsekwencje reskryptu

Prawna sytuacja duchownego, który prosi o przeniesienie do stanu świeckiego, jest najczęściej skomplikowana. Cały czas jest zobowiązany do zachowywania celibatu, zobowiązań wynikających ze ślubów zakonnych (jeśli do nich się zobowiązał), a dodatkowo mogły zostać na niego nałożone

¹ Po wprowadzeniu obowiązującej wersji reskryptu z dyspensą papież Franciszek konstytucją apostołską *Praedicate Evangelium* zmienił nazwę Kongregacji ds. Duchowieństwa na Dykasterię ds. Duchowieństwa. Franciscus PP, *Costituzione apostolica Praedicate Evangelium* sulla Curia Romana e il suo servizio alla Chiesa e al Mondo (19.03.2022) [dalej: PE], https://www.vatican.va/content/francesco/it/apost_constitutions/documents/20220319-constituzione-ap-praedicate-evangelium.html [dostęp: 20.04.2022], art. 113-120.

² *Congregatio pro Clericis, Dispensatio ab oneribus Ordinationi conexas* [reskrypt aktualnie obowiązujący, w posiadaniu Autora] [dalej: RAO], Wstęp; *Congregatio pro Clericis, Dispensatio ab oneribus Ordinationi conexas* [reskrypt nieobowiązujący, w posiadaniu Autora] [dalej: RNO], Wstęp. Autor uzyskał informację, iż nowa wersja reskryptu z dyspensą nie została wprowadzona formalnym aktem.

kary poprawcze. Rozwiązanie tych kwestii jest zawarte w reskrypcie z dyspensą Dykasterii ds. Duchowieństwa.

1.1. Zwolnienie z celibatu i ślubów zakonnych

Obie wersje reskryptu, zawierają informację, iż wiążą się nierozdzielnie ze zwolnieniem z celibatu kapłańskiego (pkt 1b RAO; pkt 1b RNO). Konkretnie wymienienie tej kwestii przypomina jego wielką wagę. Należy zaznaczyć, że zgodnie z obowiązującym prawem duchowny, który uzyskał zwolnienie z celibatu kapłańskiego (co zgodnie z kan. 291 Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r.³ jest wyłączną kompetencją Biskupa Rzymskiego) poprzez reskrypt Stolicy Apostolskiej, równocześnie traci stan duchowny na podstawie kan. 290 § 3. Zarówno aktualna, jak i poprzednia wersja reskryptu, wykluczają możliwość rozdzielenia tych dwóch elementów – zainteresowany duchowny musi przyjąć łącznie obie konsekwencje: i utratę stanu duchownego, i zwolnienie z celibatu (pkt 1b RAO; pkt 1b RNO).

Petent proszący o reskrypt, jeśli jest zakonnikiem, uzyskuje również zwolnienie od ślubów (pkt 1c RAO; pkt 1c RNO). To wyróżnienie jest związane z wielką wagą ślubów, poprzez które zostaje wyrażone podjęcie zobowiązania do życia zgodnego z ewangelicznymi radami czystości, ubóstwa i posłuszeństwa, a także połączenie się w szczególny sposób przez miłość z Kościołem i jego tajemnicą (kan. 573 § 2). Zarówno profesji czasowi, jak i wieczyści, mogą przejść do stanu świeckiego w procedurze sekularyzacji [Saj 2007, 70]. Kończy się ona uzyskaniem indultu sekularyzacyjnego, zgodnie z kan. 684 § 2. Jednakże w przypadku zakonnika, który jest duchownym, nie udziela się indultu, aż znajdzie biskupa, który go inkardynuje (kan. 693). Jest to związane z wymogiem zapisanym w kan. 265: „[...] nie może być duchownych nikomu nie podlegających, czyli tułaczy”. Uwzględniając powyższe należy stwierdzić, iż reskrypt z dyspensą Dykasterii ds. Duchowieństwa rozwiązuje wielopłaszczyznowy problem przeniesienia duchownego-zakonnika do stanu świeckiego.

³ *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus* (25.01.1983), AAS 75 (1983), pars II, s. 1-317; tekst polski: *Kodeks Prawa Kanonicznego promulgowany przez papieża Jana Pawła II w dniu 25 stycznia 1983 roku*. Stan prawny na dzień 18 maja 2022 roku. Zaktualizowany przekład na język polski, Pallottinum, Poznań 2022 [dalej: KPK/83].

1.2. Zwolnienie z cenzur

Uzyskanie reskryptu przez duchownego wiąże się ze zwolnieniem z cenzur, jeśli jest to konieczne (pkt 1d RAO; pkt 1d RNO). Zgodnie z kodyfikacją Pio-benedyktyńską cenzurą określano sankcję karną, która dotyczyła chrześcijanina dopuszczającego się przestępstwa i trwającego w nim z uporem. Konsekwencją było pozbawienie go pewnych dóbr duchowych albo doczesnych złączonych z duchowymi, dopóki nie zaprzestał upor i nie uzyskał abszolucji⁴. Na podstawie kan. 1312 § 1, 1° KPK/83 należy stwierdzić, iż cenzura jest jedną z form sankcji karnych w Kościele⁵. Precyzując, stanowi karę poprawczą, której rodzajami – zgodnie z kan. 1331-1333 – są: ekskomunika, interdykt i suspensa.

Papież Franciszek nowelizując Księgę VI KPK/83 konstytucją apostolską *Pascite gregem Dei* wprowadził liczne zmiany, obowiązujące od 8 grudnia 2021 r. Dotyczą one także tych duchownych, których wiąże jakakolwiek cenzura. Kan. 1331 już na początku pierwszego paragrafu zawiera zmianę, iż odnośnym przestępcom nie „zabrania się” (*vetatur*) – jak zapisano we wcześniej obowiązującej wersji tego kanonu – ale „zakazuje się” (*prohibetur*) określonych działań. W ten sposób położono jeszcze większy nacisk na zachowywanie skutków ekskomuniki. Analogiczne zmiany kolejnych wersji słowa *vetatur* na *prohibetur* zostały wprowadzone także w kan. 1332 i 1333. Należy dodać, iż treść przeniesioną do ostatniego numeru obowiązującej wersji kan. 1331 § 2, 5° sformułowano jako: „jest niezdatny do otrzymania urzędów, zadań, posług, funkcji, uprawnień, przywilejów i tytułów honorowych”. Tym samym wprowadzono znaczącą zmianę prawną: nieważność (*nequit valide*) zastąpiono niezdatnością (*inhabilis est*).

⁴ „Censura est poena qua homo baptizatus, delinquens et contumax, quibusdam bonis spiritualibus vel spiritualibus adnexis privatur, donec, a contumaciare cedens, absolvatur”. *Codex Iuris Canonici Pii X Pontificis Maximi iussu digestus Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus* (27.05.1917), AAS 9 (1917), pars II, s. 1-593, kan. 2241 § 1. Zob. Gajda 2008, 26.

⁵ W pierwszym paragrafie kan. 1312 KPK/83 nie wprowadzono żadnych zmian konstytucją apostolską *Pascite gregem Dei*. Francesco, Costituzione apostolica *Pascite Gregem Dei* con cui viene riformato il libro VI del Codice di Diritto Canonico (23.05.2021), https://www.vatican.va/content/francesco/it/apost_constitutions/documents/papa-francesco-costituzione-ap_20210523_pascitegregem-dei.html [dostęp: 28.12.2021], kan. 1312 § 1.

1.3. Nowe zadania duchownego przeniesionego do stanu świeckiego

Duchowny po przeniesieniu do stanu świeckiego nie staje się mniej wartościowym chrześcijaninem, lecz „pozostaje miłującym synem Kościoła” (pkt 5 RAO; pkt 5 RNO). To stwierdzenie koreluje z fragmentem *Listu do Rzymian*: „Wszyscy ci, których prowadzi Duch Boży, są synami Bożymi [...] otrzymaliście ducha przybrania za synów, w którym możemy wołać: «Abba, Ojcze!»” (Rz 8,14n)⁶. Pozostawanie miłującym synem Kościoła ma się wyrażać we włączaniu się w życie ludu Bożego, adekwatnie do nowego sposobu życia. Przenoszony do stanu świeckiego ma być do tego zachęcany przez władzę kościelną informującą o reskrypcie (pkt 5 RAO; pkt 5 RNO). Należy zauważyć, że w nowej wersji reskryptu Dykasterii ds. Duchowieństwa dodano uszczegółowienie co do włączania się w życie Kościoła. Mia nowicie, ma być wiernym „pełniącym pozytywne posługi dla Wspólnoty chrześcijańskiej oraz ofiarującym jej własne zdolności i talenty otrzymane od Boga” (pkt 5 RAO). Stąd można wnioskować, iż otrzymanie analizowanego reskryptu zawierającego dyspensę nie wiąże się ani z jakąś formą wykluczenia, ani z najwyżej biernym funkcjonowaniem w swojej parafii. Wręcz przeciwnie: nowe doprecyzowanie uwypukla, że ze zdobytej wiedzy czy rozwiniętych umiejętności powinien śmiało korzystać po przeniesieniu do stanu świeckiego, by służyć dobru Kościoła.

1.4. Możliwość zawarcia sakramentalnego małżeństwa

Przeniesienie do stanu świeckiego jest najczęściej związane z pragnieniem życia z kobietą [Stokłosa 2015, 98]. Stąd oczywistym jest, że temat celebracji małżeństwa kanonicznego został ujęty w reskrypcie Dykasterii ds. Duchowieństwa. W starej wersji zapisano ogólny nakaz zastosowania się do norm KPK/83, a także zobowiązano ordynariusza, by zadbał o dyskrecję, brak rozgłosu i zewnętrznych okazałości ceremonii zaślubin (pkt 4 RNO). Natomiast w nowej wersji wskazano konkretnie na obowiązek zachowania kan. 1055-1140 (czyli niemal całego Tytułu VII: *Małżeństwo*, bez dwóch ostatnich rozdziałów dotyczących rozłączania małżonków i uważnienia małżeństwa), a w kwestii przebiegu ceremonii ograniczono

⁶ *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu w przekładzie z języków oryginalnych*, wydanie piąte Biblii Tysiąclecia na nowo opracowane i poprawione, Pallottinum, Poznań 2003.

się do zalecenia, by uwzględnić wrażliwość miejscowych wiernych (pkt 4 RAO). Ta zmiana znosi nakaz dyskretnej ceremonii. Jednakże nie należy uznać za zasadę domyślną, iż celebrowanie małżeństwa duchownego przeniesionego do stanu świeckiego ma się niczym nie różnić od każdego innego ślubu co do zewnętrznych okazałości, gdyż pozostawiono ogólny nakaz zwrócenia uwagi na miejscowych wiernych i ich wrażliwość. Dla poznania szerszego kontekstu należy dodać, że zgodnie z wcześniejszym prawem dyspensowany prezbiter nie powinien mieszkać tam, gdzie był znany jako duchowny, co miało zastosowanie tym bardziej, jeśli zawarł związek małżeński [tamże, 96-97]. W tym miejscu należy zauważyć, iż poprzez zawarcie sakramentalnego małżeństwa dzieci przeniesionego do stanu świeckiego – dotąd nieprawego pochodzenia – uzyskują prawo pochodzenia (kan. 1139).

1.5. Pełnienie pożytecznych posług

Na początku niniejszego punktu wspomniano o ogólnym zaleceniu pełnienia pożytecznych posług (pkt 5 RAO). Choć jest to nowy zapis, to można go powiązać z przedostatnim punktem starej wersji reskryptu. Na jego podstawie „na składającego petycję winno się nałożyć obowiązek pewnych dzieł pobożności i miłosierdzia” (pkt 8 RNO). Nie określono wprost osoby, która miałaby do tego zobowiązać. Jakkolwiek należy przyjąć, że chodzi tu o ordynariusza, tak jak w innych punktach reskryptu. Ponadto dzieła pobożności wraz z dziełami miłosierdzia należy ocenić jako pożyteczne posługi, gdyż były duchowny tak dbając o osobistą relację z Bogiem, jak i troszcząc się o bliźnich, przyczynia się do większego dobra Kościoła. Stąd konkretne formy realizacji wymogu pełnienia pożytecznych posług mogą przybrać postać jałmużny (wspieranie potrzebujących), dobroczynności (dzieła charytatywne oraz dzieła opieki społecznej), a także wspaniałomyślności (dzieła mające na celu rozwój cywilizacyjny czy kulturowy, tworzenie nowych miejsc pracy, budowa szkół i szpitali) [Gryz 2016, 70].

1.6. Reakcja wspólnoty zamieszkania

Analizując problematykę przeniesienia ze stanu duchownego nie można pominąć odzewu wspólnoty wiernych świeckich. Odniesiono się do tego wprost w pkt 6 nowej wersji reskryptu (w starej wersji nie poruszono tej

kwestii): „Wskazane byłoby, aby duchowny po otrzymaniu dyspensy, został przyjęty przez wspólnotę kościelną, w której mieszka” (pkt 6 RAO). Akceptacja innych wiernych świeckich w znacznym stopniu przyczynia się do kontynuowania drogi duchowej, do której były duchowny jest zobowiązany na podstawie powołania chrzcielnego. Opinia wspólnoty wiernych jest także istotna w kontekście ewentualnych posług i funkcji przeniesionego do stanu świeckiego. Właściwy biskup, aby mógł je powierzyć, musi upewnić się, że nie wywołają ani zdziwienia, ani zgorszenia. Należy dodać, że rozpatrywany pkt 6 odnosi się do wszystkich wiernych, zatem chodzi nie tylko o pozytywne reakcje wiernych świeckich, ale także duchownych, którzy współtworzą wspólnotę, w której mieszka przeniesiony do stanu świeckiego. Zatem dyskretnie zachęca się osoby duchowne do wykazania się zrozumieniem i miłosierdziem wobec przeniesionego do stanu świeckiego.

Odbiór innych wiernych w miejscu, gdzie zamieszkał były duchowny, ma być uwzględniony w sprawozdaniu dla Dykasterii ds. Duchowieństwa. Jest to zapisane w ostatnich punktach obu reskryptów. W starej wersji reskryptu precyzyjnie wskazano, że gdyby wierni byli zaskoczeni zaistniałą sytuacją, należałoby ją w sposób roztropny wyjaśnić (pkt 9 RNO). Natomiast w obowiązującym reskrypcie krótko wspomniano, by przedstawić sprawozdanie na temat sytuacji byłego duchownego we wspólnocie kościelnej (pkt 11 RAO). Zawarty w nim opis reakcji wiernych jest możliwy, gdyż nie ma wymogu niezwłocznego poinformowania Dykasterii ds. Duchowieństwa, ale przesłania wymaganych treści w odpowiednim czasie. Należy dodać, że to krótkie sprawozdanie powinno także obejmować kwestię dostarczonego powiadomienia (pkt 11 RAO; pkt 9 RNO).

Uprawomocnienie nowego funkcjonowania byłego duchownego we wspólnocie Kościoła – jak i wszystkich innych postanowień – zostało na końcu poprzedniego reskryptu zaakcentowane poprzez stwierdzenie: „Bez względu na jakiegokolwiek przeciwne zarządzenia” (Zakończenie, RNO). Jest to zastosowanie zasady prawnej *lex specialis derogat legi generali*. Co zastanawiające, nie użyto podobnego zapisu w nowej wersji reskryptu.

2. Uprawnienia utracone na stałe po przeniesieniu duchownego do stanu świeckiego

W reskrypcie Dykasterii ds. Duchowieństwa przenoszącym duchownego do stanu świeckiego najpierw wspomniano prawa, a następnie obowiązki (pkt 5a RAO; pkt 5a RNO). Taki porządek został też odzwierciedlony w kolejności treści umieszczonych w niniejszej części artykułu. Należy jednak zwrócić uwagę na to, że w KPK/83 zachowano odwrotną kolejność⁷. R. Sobański zauważył, iż taki porządek był wcześniej niespotykany w kanonistyce, a jego wprowadzenie powiązano z określonym obrazem chrześcijanina. Otóż każda osoba w Kościele ma wykonywać swoje obowiązki, a w celu ich realizacji otrzymuje konkretne prawa. Niemniej ocenił, że koncepcja prawa i antropologia, ustalające kolejność obowiązków przed prawami, stanowią najsłabszy punkt eklezjologii obowiązującego KPK/83 [Sobański 1985, 11]. Mając to na uwadze należy przejść do wskazania tych praw i obowiązków, które duchowny traci bezwzględnie, gdy jego prośba zostanie rozpatrzona pozytywnie, skutkując przeniesieniem zainteresowanego do stanu świeckiego.

2.1. Utrata praw związanych ze stanem duchownym

Zgodnie z reskryptem, w momencie otrzymania dyspensy przeniesiony do stanu świeckiego automatycznie traci wszelkie prawa, które są właściwe stanowi duchownemu (pkt 5a RAO; pkt 5a RNO). W starym reskrypcie dodatkowo wyróżniono godności i urzędy (pkt 5a RNO), natomiast w nowej wersji występuje ogólne stwierdzenie, że utrata dotyczy także wszystkiego, co jest ze stanem duchownym związane (pkt 5a RAO). Jakkolwiek w niniejszym punkcie nie zostaną poruszone wszystkie prawa, które duchowny traci, ale tylko te, których zostaje pozbawiony na stałe. Natomiast uprawnienia, których podmiotem może być duchowny przeniesiony do stanu świeckiego, zostaną przedstawione w ostatniej części artykułu.

Pierwszym wymienionym prawem duchownego jest jego wyłączna zdolność do otrzymywania urzędów wymagających władzy święceń bądź

⁷ Taką kolejność zachowano w Części I Księgi II KPK/83, tj. w Tytule I: *Obowiązki i prawa wszystkich wiernych*, Tytule II: *Obowiązki i prawa wiernych świeckich*, a także Tytule III, Rozdziale III: *Obowiązki i prawa duchownych*.

kościelnej władzy rządu (kan. 274 § 1). Jak zauważa J. Krukowski, treść tego kanonu wynika z zasad dogmatycznych powodujących rozróżnienie urzędów na dwie grupy. Jedne duchowny może sprawować w związku z udziałem w kapłaństwie urzędowym, natomiast pozostałe mogą być powierzone przeniesionemu do stanu świeckiego na mocy kapłaństwa powszechnego [Krukowski 2005, 95]. Kolejne prawa duchownych zostały wymienione w KPK/83. Prawodawca określił je jako: możliwość zrzeczenia się (kan. 278)⁸, otrzymywanie wynagrodzenia (kan. 281 § 1 KPK)⁹, zapewnienie opieki socjalnej (kan. 281 § 2), prawo do urlopu (kan. 283 § 2). Jednakże reskrypt z dyspensą Dykasterii ds. Duchowieństwa zawiera także konkretny i bezwzględny zakaz dotyczący formacji przyszłych prezbiterów. Otóż przeniesiony do stanu świeckiego traci prawo do pełnienia funkcji wychowawczych zarówno w seminariach, jak i takich instytucjach, które mają podobny charakter (pkt 10 RAO). Ten zakaz był obecny także w poprzedniej wersji reskryptu, ale jako część podpunktu (pkt 5c RNO). Wyodrębnienie go w oddzielnym punkcie nowej wersji reskryptu wskazuje na szczególną troskę władzy kościelnej, by ta norma była zachowywana.

2.2. Utrata obowiązków wynikających ze stanu duchownego

Dopóki osoba duchowna przynależy do swojego stanu jest zobowiązana do wykonywania obowiązków określonych prawem. Zatem w momencie powrotu do stanu świeckiego ustają wszelkie obowiązki związane ze stanem duchownym (pkt 5a RAO; pkt 5a RNO). Ta norma jest taka sama w obu wersjach z zastrzeżeniem, że aktualna zawiera dodatkowo odniesienie wprost do kan. 273-289, czego nie było wcześniej.

Pierwszą grupę obowiązków, które przestają dotyczyć duchownych przeniesionych do stanu świeckiego, stanowią te, które zostają jedynie ograniczone – przestają obowiązywać w części właściwej duchownym. Należą do nich: okazywanie szacunku i posłuszeństwa przez duchownego zarówno papieżowi, jak i własnemu ordynariuszowi (kan. 273)¹⁰, współpraca

⁸ Stanowi to nowość w ustawodawstwie kościelnym [Krukowski 2005, 100].

⁹ Więcej zob. Lewandowski 2019a, 193-205; Tenże 2019b, 119-34; Tenże 2019c, 155-67.

¹⁰ Duchowny po otrzymaniu reskryptu z dyspensą Dykasterii ds. Duchowieństwa – jak każdy wierny – ma nadal okazywać posłuszeństwo świętym pasterzom – reprezentantom Chrystusa, zgodnie z kan. 212 § 1. Zob. Brinda 2018, 93-107.

z duchownymi oraz popieranie działalności misyjnej świeckich w Kościele (kan. 275 § 1-2), a także dążenie do świętości (kan. 276 § 1)¹¹.

Drugą grupę stanowią te zobowiązania, które przestają obowiązywać przeniesionego do stanu świeckiego, gdyż dotyczą wyłącznie duchownych. Zgodnie z normami kodeksowymi stanowią je m.in. przyjęcie i wierne wypełnianie zadań powierzonych przez własnego ordynariusza (kan. 274 § 2), zachowanie wstrzemięźliwości i celibatu (kan. 277 § 1-2), troska o formację stałą (kontynuacja studiów w zakresie dyscyplin kościelnych; kan. 279 § 1), udział w wykładach duszpasterskich, sesjach teologicznych, itp. (kan. 279 § 2), zapoznawanie się z innymi naukami pomocnymi w duszpasterstwie (kan. 279 § 3), prowadzenie prostego życia (kan. 282 § 1), rezydowanie w wyznaczonym miejscu (kan. 283 § 1), noszenie stroju duchownego (kan. 284), powstrzymywanie się od tego, co nie przystoi trwającym w stanie duchownym (kan. 285 § 1) lub jest mu obce (kan. 285 § 2), popieranie pokoju i zgody (kan. 287 § 1), a także zwalnianie się od obowiązków cywilnych, gdy występuje taka możliwość (kan. 289 § 2). Ponadto do drugiej grupy można dołączyć zakazy obowiązujące wyłącznie duchownych. W normach kodeksowych te zabronione aktywności sprecyzowano jako: przyjmowanie publicznych urzędów wiążących się z wykonywaniem władzy świeckiej (kan. 285 § 3) lub z zarządaniem dóbr należących do świeckich (w tym inne kwestie finansowe określone w kan. 285 § 4), uprawianie handlu bądź prowadzenie interesów (kan. 286), czynny udział w partiach politycznych bądź objęcie stanowisk kierowniczych w związkach zawodowych (kan. 287 § 2) oraz dobrowolne zaciągnięcie się do wojska (kan. 289 § 1).

3. Uprawnienia duchownego po przeniesieniu do stanu świeckiego

Przeniesienie duchownego do stanu świeckiego wiąże się z licznymi ograniczeniami i zakazami. Jednakże nie oznacza to tylko biernego uczestnictwa w życiu Kościoła. Poniżej zostaną przedstawione te urzędy, funkcje,

¹¹ Należy zaznaczyć, że świętość jest powołaniem wszystkich w Kościele, zarówno należących do hierarchii, jak i osób będących przedmiotem pasterskiego posługiwania. Sacrosanctum Concilium Oecumenicum Vaticanum II, Constitutio dogmatica de Ecclesia *Lumen gentium* (21.11.1964), AAS 57 (1965), s. 5-71; tekst polski w: Sobór Watykański II, *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, tekst polski, nowe tłumaczenie, Pallottinum, Poznań 2002, s. 104-63, nr 39. Zob. Lewandowski 2021, 181-91.

stanowiska w instytucjach studiów niższych i wyższych, które – po spełnieniu odpowiednich warunków – może pełnić przeniesiony do stanu świeckiego. Zostaną także poruszone zagadnienia związane z ważnie przyjętym sakramentem święceń, czyli kwestia rozgrzeszenia w niebezpieczeństwie śmierci oraz możliwość powrotu do stanu duchownego.

3.1. Urzędy i funkcje niewymagające święceń

Prawodawca w kan. 129 § 1 zastrzega, iż zdolnymi do władzy rządzenia (czyli jurysdykcji) są tylko ci, którzy przyjęli sakrament święceń. Jednakże w drugim paragrafie umożliwiono wiernym świeckim współdziałanie w wykonywaniu tej władzy. Zatem duchownemu po otrzymaniu reskryptu z dyspensą można powierzyć takie urzędy czy funkcje, do których wykonywania nie są konieczne święcenia. Właściwy biskup może powierzyć niektóre urzędy przeniesionemu do stanu świeckiego poprzez wydanie odpowiedniej licencji. Jednak zanim to uczyni, musi zasięgnąć rady kolegium konsultorów (pkt 5a RAO). W tym kontekście trzeba dodać, iż duchowny po otrzymaniu reskryptu z dyspensą może również objąć pewne funkcje i posługi pod warunkiem, że nie będą skutkowały zdziwieniem czy zgorzzeniem wiernych. Do zyskania pewności w tej materii zobowiązano właściwego biskupa (pkt 6 RAO).

Zakazy w kwestii wykonywania różnego rodzaju czynności dotyczące przeniesionego do stanu świeckiego zostały szczegółowo wyliczone w poprzedniej wersji reskryptu z dyspensą Dykasterii ds. Duchowieństwa. W pkt 5b RNO pozbawiono go możliwości głoszenia homilii, pełnienia jakiegokolwiek funkcji duszpasterskiej, a także zabroniono powierzenia mu któregośkolwiek obowiązków administracji parafialnej. Ponadto wykluczono, aby gdziekolwiek sprawował funkcję lektora, ministranta, czy też szafarza Komunii św. (pkt 5f RNO). Należy także zwrócić uwagę na to, że przeniesionemu do stanu świeckiego zakazano nawet przebywania na terenie, gdzie poznano go jako duchownego. Jeśli zawarł związek małżeński, tym bardziej jest zobowiązany do respektowania tej klauzuli¹². Choć pozbawienia dotyczą wprost wyliczonych czynności, to umożliwiono odstępnie

¹² Zasadniczo duchowny, który został zwolniony z celibatu, a tym bardziej ten, który zawarł związek małżeński, powinien trzymać się z dala od miejsc, w których jego poprzedni stan jest znany (cz. I RNO).

od wspomnianego zakazu dotyczącego miejsca, a także sprawowania funkcji ministranta, lektora lub szafarza Komunii św. Osobą właściwą do zwolnienia nie tylko z niektórych, ale nawet wszystkich tych klauzul, ustanowiono ordynariusza diecezji zamieszkania bądź miejsca zamieszkania petenta. Jednakże przed taką decyzją zobowiązano go do wysłuchania zainteresowanych stron oraz rozważania okoliczności, uwzględniając roztropny osąd i własne sumienie (pkt 6 RNO). Natomiast w obowiązującym reskrypcie z dyspensą Dykasterii ds. Duchowieństwa pominięto obecne w poprzedniej wersji konkretne zakazy sprawowania funkcji lektora, ministranta i szafarza Komunii św. (pkt 5f RNO). Zatem zgodnie z przekonaniem właściwego biskupa, przeniesionemu do stanu świeckiego mogą być powierzone wyżej wspomniane, a także inne posługi liturgiczne niewymagające święceń (pkt 6 RAO), jak np. asystowanie przy zawieraniu małżeństw w przypadku braku kapłanów i diakonów (kan. 1112 § 1) czy też udzielanie niektórych sakramentaliów (kan. 1168).

3.2. Funkcje w instytutach studiów niższych i wyższych

Na podstawie zdobytych kompetencji przeniesiony do stanu świeckiego może starać się o stanowiska kierownicze lub dydaktyczne w instytutach studiów niższych lub wyższych, uwzględniając dyspozycję kan. 229 § 3 o możliwości nauczania dyscyplin kościelnych przez wiernych świeckich na podstawie zlecenia właściwej władzy kościelnej. Regulacje w tej materii zostały uwzględnione w obu wersjach reskryptu z dyspensą Dykasterii ds. Duchowieństwa. Należy dodać, że w polskich wersjach reskryptu występuje określenie „instytucji” studiów wyższych czy niższych (pkt. 7-9 RAO; pkt 5c-5e RNO). Jednakże w niniejszym artykule zostanie użyty termin „instytuty” zgodnie z kodeksowym rozdziałem o uniwersytetach katolickich oraz innych instytutach studiów wyższych (kan. 807-814).

Duchownemu przeniesionemu do stanu świeckiego umożliwiono pełnienie pewnych funkcji w instytutach studiów niższych. Należą do nich dyrektor (w instytutach zależnych od władzy kościelnej) oraz nauczyciel dyscyplin teologicznych (także w instytutach niepodlegających władzy kościelnej). Powierzenie tych funkcji jest możliwe na podstawie roztropnego osądu właściwego biskupa (pkt 7 RAO). W poprzedniej wersji reskryptu wszystkie powyższe funkcje były objęte zakazem (pkt 5e RNO).

Należy jednak zauważyć, że uwzględniono ewentualne odstępianie od niektórych, a nawet od wszystkich klauzul zapisanych w pkt 5e poprzedniej wersji reskryptu. Taka kompetencja była przyznana ordynariuszowi miejsca zamieszkania przeniesionego do stanu świeckiego. Aby mógł z niej skorzystać, był zobowiązany do roztropnego osądu zgodnego z własnym sumieniem. Ponadto miał wysłuchać zainteresowanych stron, a także rozważyć okoliczności związane z ewentualnym częściowym lub całkowitym zniesieniem zakazu (pkt 6 RNO). Umieszczenie klauzul w jednym punkcie, a możliwości odstąpienia od nich w innym, wskazuje na zdecydowanie bardziej restrykcyjne wcześniejsze stanowisko Stolicy Apostolskiej.

W obu wersjach reskryptu z dyspensą Dykasterii ds. Duchowieństwa zostały poruszone także kwestie dotyczące funkcji w instytutach studiów wyższych. Duchowny przeniesiony do stanu świeckiego nie może w nich ani pełnić funkcji kierowniczych (o ile dany instytut studiów wyższych jest zależny od władzy kościelnej) (pkt 8 RAO; pkt 5c RNO), ani nauczać dyscyplin teologicznych bądź z nimi związanych (pkt 9 RAO; pkt 5d RNO). Należy podkreślić, że aktualnie istnieje procedura uchylenia tak pierwszego, jak i drugiego zakazu (pkt 8-9 RAO). W obu przypadkach wiąże się ona ze złożeniem stosownego wniosku przez właściwego biskupa do Dykasterii ds. Duchowieństwa, która podejmuje decyzję po zasięgnięciu opinii Dykasterii ds. Kultury i Edukacji (pkt 8-9 RAO)¹³. Warto dodać, że wcześniej nie było możliwości uchylenia wspomnianych wyżej zakazów (pkt 5c, 5d, 6 RNO).

3.3. Uprawnienia związane z przyjętymi święczeniami

Przeniesienie do stanu świeckiego nie stanowi pozbawienia przyjętego sakramentu święceń. Konsekwentnie, nawet po utracie stanu duchownego, jest możliwe udzielenie rozgrzeszenia, ale w tylko w niebezpieczeństwie śmierci. Ponadto, w związku z przyjętymi święczeniami, przeniesiony do stanu świeckiego może starać się o przywrócenie go do stanu duchownego.

¹³ Po wprowadzeniu obowiązującej wersji reskryptu z dyspensą – gdzie w pkt 8 wskazano na opinię Kongregacji Edukacji Katolickiej – papież Franciszek konstytucją apostolską *Praedicate Evangelium* zniósł Kongregację Edukacji Katolickiej powołując Dykasterię ds. Kultury i Edukacji (art. 153-162 PE).

Fundamentalne znaczenie w kontekście życia wiecznego ma stan duchowy danego człowieka w momencie zakończenia ziemskiego życia. Prawodawca wskazuje, że zbawienie dusz musi być postrzegane jako najwyższe prawo Kościoła (kan. 1752). Stąd należy zapewnić wiernemu jak najszerzą możliwość na pojednanie z Bogiem w niebezpieczeństwie śmierci. Konsekwencją takiego priorytetu jest m.in. pozostawienie obowiązków nałożonych na kapłana – pomimo przeniesienia go do stanu świeckiego – dotyczących sakramentu pokuty i pojednania względem penitenta, który znajduje się w niebezpieczeństwie śmierci. W tym względzie obie wersje reskryptu z dyspensą zawierają odniesienie do kan. 976 i kan. 986 § 2 (pkt 5b RAO, pkt 5b RNO). Należy zauważyć, że w nieobowiązującym reskrypcie tylko wspomniano o powyższych kanonach w punkcie wyliczającym liczne zakazy (pkt 5b RNO). Natomiast w reskrypcie aktualnie obowiązującym cały podpunkt poświęcono wyłącznie zobowiązaniu do rozgrzeszenia penitenta w niebezpieczeństwie śmierci. Ponadto doprecyzowano, iż z treści przywołanego kan. 986 § 2 należy zastosować jego drugą część (pkt 5b RAO), zobowiązującą do spowiedania wiernych w niebezpieczeństwie śmierci każdego kapłana, zatem także przeniesionego do stanu świeckiego. Poprzez zestawienie tej normy z kan. 976 o ważnym i godziwym uwalnianiu od cenzur i grzechów penitenta w niebezpieczeństwie śmierci przez każdego kapłana, zostały rozwiązane ewentualne wątpliwości prawne w niniejszej materii.

W celu przedstawienia kompleksowej analizy stanu prawnego po otrzymaniu reskryptu z dyspensą Dykasterii ds. Duchowieństwa należy poruszyć kwestię powrotu. Jak podaje M. Kohútek, kto utracił stan duchowny nie może sądzić, iż przywrócenie go do tego stanu powinien uważać za przysługujące mu prawo [Kohútek 2020, 131]. Jednakże zgodnie z dyspozycją kan. 293, jest możliwość ponownego włączenia do stanu duchownego, ale nie poprzez domaganie się wypełnienia przysługującego prawa, ale w następstwie prośby o reskrypt, który może być wydany wyłącznie przez Stolicę Apostolską. Co istotne, rozpatrzenie udzielenia takiej łaski jest możliwe dopiero wtedy, gdy ustaną przyczyny utraty stanu duchownego [Migliavacca 2019, 300]. Należy nadmienić, że w sytuacji samowolnego porzucenia stanu duchownego, ale bez sfinalizowania procedury formalnej utraty przynależności do niego, reskrypt Stolicy Apostolskiej nie jest wymagany, gdyby

duchowny postanowił faktycznie powrócić do życia zgodnego z przyjętym sakramentem święceń [Krukowski 2005, 117].

Podsumowanie

Reasumując trzeba zauważyć, że główne konsekwencje otrzymania przez duchownego reskryptu z dyspensą od celibatu i innych zobowiązań związanych z przyjętymi święczeniami pozostały bez zmian. Nadal uzyskanie tej łaski implikuje przeniesienie do stanu świeckiego, pozbawienie praw i obowiązków właściwych stanowi duchownemu, zwolnienie z celibatu i ewentualnych ślubów, zwolnienie z cenzur z zachowaniem możliwości rozgrzeszenia penitenta w niebezpieczeństwie śmierci oraz powrotem do życia sakramentalnego, w tym zawarcia kanonicznego małżeństwa.

Pomimo podtrzymania wielu zapisów w aktualnej wersji reskryptu, trzeba również zwrócić uwagę na znaczne zmiany w zakresie urzędów, zadań i funkcji, które może pełnić duchowny po przeniesieniu do stanu świeckiego. Co oczywiste, wiąże się to z wypełnieniem warunków wskazanych przez Dykasterię ds. Duchowieństwa. Mianowicie, nie nakłada się już na przeniesionego do stanu świeckiego bezwzględny zakaz pełnienia funkcji kierowniczej bądź dydaktycznej w zakresie nauczania dyscyplin teologicznych w instytucjach studiów wyższych. Ponadto, zamiast wypuklenia utraty prawa do pełnienia funkcji lektora, ministranta czy szafarza Komunii świętej, wprowadzono zapis o możliwości sprawowania urzędów kościelnych niewymagających święceń po otrzymaniu odpowiedniej licencji. Co więcej, w aktualnej wersji reskryptu nie powtórzono ani zakazu podejmowania obowiązków związanych z administracją parafialną, ani wyraźnego zalecenia nieprzebywania w miejscach, gdzie był znany jako duchowny, ani wskazania odnośnie do ewentualnej ceremonii małżeńskiej, aby była dyskretna. Należy także wspomnieć o nowych zaleceniach, by przeniesiony do stanu świeckiego ofiarował swoje zdolności i talenty wspólnocie chrześcijańskiej, a społeczność kościelna jego miejsca zamieszkania przyjęła go tak, by mógł w niej realizować zobowiązania chrzcielne.

Zmiany prawne w aktualnej wersji reskryptu Dykasterii ds. Duchowieństwa wskazują na modyfikację podejścia Stolicy Apostolskiej względem przenoszonych do stanu świeckiego. Zamiast zalecenia ukrywania faktu, że przestał być duchownym, położono akcent na jak najgorliwsze życie dla

Boga i Kościoła, adekwatnie do zaistniałej sytuacji. Należy zatem wyciągnąć wnioski, że uniknięcie negatywnych konsekwencji porzucenia stanu duchownego nie ma tak wielkiej wagi jak troska o kroczenie drogą zbawienia przeniesionego do stanu świeckiego, którą jest objęty każdy wierny. To z kolei prowadzi do tego, iż duchowny po otrzymaniu reskryptu z dyspensą zamiast ewentualnego poczucia odtrącenia, powinien łatwiej odnaleźć nowy sposób funkcjonowania w Kościele. Związane jest to z faktem, że choć przestał być duchownym, to pozostał chrześcijaninem.

PIŚMIENNICTWO

- Brinda, Štefan. 2018. „Posłuszeństwo ordynariuszowi według kanonu 273 Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku.” *Kościół i Prawo* 7, nr 1:93-107. <http://dx.doi.org/10.18290/kip.2018.7.1-8>
- Gajda, Piotr. M. 2008. *Sankcje karne w Kościele w świetle Kodeksu Prawa Kanonicznego Jana Pawła II oraz późniejszych zmian i uzupełnień*. Tarnów: Wydawnictwo Diecezji Tarnowskiej Biblos.
- Gryz, Krzysztof. 2016. „Uczynki miłosierdzia względem ciała i duszy. Historia i praktyka.” *Analecta Cracoviensia* 48:57-83. <http://dx.doi.org/10.15633/acr.2017>
- Kohútek, Miloš. 2020. „Ponowne włączenie do stanu duchownego. Etap diecezjalny.” *Biuletyn Stowarzyszenia Kanonistów Polskich* XXX, nr 33:129-49. <https://doi.org/10.32077/skp.2020.33.1-8>
- Krukowski, Józef. 2005. „Święci szafarze, czyli duchowni.” W *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*. T. II/1: *Księga II. Lud Boży. Część I: Wierni chrześcijanie. Część II: Ustrój hierarchiczny Kościoła*, red. Józef Krukowski, 54-117. Poznań: Pallottinum.
- Lewandowski, Paweł. 2019a. „Protection and Defence of the Right to Decent Support of Clergy.” *Biuletyn Stowarzyszenia Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego* XIV, nr 2:193-205. <https://doi.org/10.32084/sawp.2019.14.2-13>
- Lewandowski, Paweł. 2019b. „The Fund for the Support of the Clergy According to the 1983 Code of Canon Law.” *Biuletyn Stowarzyszenia Kanonistów Polskich* XXIX, nr 32, s. 119-34. <https://doi.org/10.32077/skp.2019.32.1-7>
- Lewandowski, Paweł. 2019c. „The Theological Basis of the Right to Decent Support of the Clergy.” *Teka Komisji Prawniczej PAN Oddział w Lublinie* XII, nr 1:155-67. <https://doi.org/10.32084/tekapr.2019.12.1-11>
- Lewandowski, Paweł. 2021. „The Obligation to Lead a Holy Life for Those Dispensed from Celibacy.” *Biuletyn Stowarzyszenia Absolwentów i Przyjaciół*

Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego XVI, nr 2:181-91.
<https://doi.org/10.32084/sawp.2021.16.2-10>

- Migliavacca, Andrea. 2019. „Commento al can. 293.” W *Codice di Diritto Canonico Commentato. Testo ufficiale latino. Traduzione italiana. Fonti. Interpretazioni autentiche. Legislazione complementare della Conferenza episcopale italiana. Commento. Testo originale dei canon imodificati. Indice analitico*, red. Redazione di Quaderni di diritto ecclesiale, 300. Milano: Ancora Editrice.
- Saj, Marek. 2007. „Warunki ważności profesji zakonnej.” *Prawo Kanoniczne* 50, nr 1-2:53-75.
- Sobański, Remigiusz. 1985. „Eklezjologia nowego Kodeksu Prawa Kanonicznego.” *Prawo Kanoniczne* 28, nr 1-2:3-30.
- Stokłosa, Marek. 2015. *Utrata stanu duchownego w aktualnym prawodawstwie Kościoła łacińskiego*. Warszawa: Wydawnictwo UKSW.